

Бялыніцкая ДАЎНІНА

Краязнаўчы альманах
(дадатак да газеты «Паходня»)

№ 1 (17)
Студзень
2008

Бялыніцкі абраз Маці Божай

Бялыніцкі абраз Маці Божай – адна з галоўных хрысціянскіх святынь Беларусі. Вядомы з 1623 г., знаходзіўся ў Бялыніцкім Кляштары крамелітаў. Паводле іканаграфіі – Адзігітрыя з дзіцём на левай руцэ і скіпетрам у правай. Згодна з паданнем, твары Марыі і Ісуса былі намалюваны анёлам. Існавала версія пра паходжанне абраз з Куцеінскага манастыра. У 1635 г. шату на абраз падараву К. Завіша. Абраз набыў славу ў час вайны Расіі з Рэччу Паспалітай 1654 – 1667 гг., калі знаходзіўся ў Ляхавіцкім замку і, як лічылі сучаснікі, дапамог вытрымаць аблогу расейскіх войск І. А. Хаванскага. Дакладна невядома, калі абраз вярнуўся ў Бялынічы, але з канца 17 стагоддзя тут фіксаваліся цудоўныя вылячэнні і выратаванні з яго

дапамогай. У 1761 годзе адбылося ўрачыстае ўвянчанне абраз каронамі, асвячонымі ў Рыме (на сродкі Агінскіх і Сапегаў). У 2-й палове 18 – 19 стагоддзяў абраз карыстаўся вялікай пашанай у хрысціян розных канфесій, асабліва ва ўсходняй Беларусі; копіі з яго вядомы і ў іншых рэгіёнах. Ініцыятарамі яго культу былі кармеліты. Да абраз адбываліся шматлікія працэсіі і паломніцтвы, а Бялынічы называлі Беларускай Чанстаховай. Свята абраз адзначалася 12 красавіка. Абраз застаўся на сваім месцы і пасля перадачы ў 1876 годзе Бялыніцкага касцёла праваслаўнаму духавенству. У 1930-я г. пасля закрыцця царквы абраз захоўваўся ў Магілёўскім абласным краязнаўчым музеі, адкуль знік у час 2-й сусветнай вайны.

Быў выдатным помнікам беларускага іканапісу, найбольш дакладная копія сярэдзіны 17 стагоддзя знаходзіцца ў музеі старажытнай беларускай культуры Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Нацыянальнай АН Беларусі.

Аляксандр Ярашэвіч

Што сабой уяўляла прамысловасць краю ў канцы 19 стагоддзя?

Заснавана яна была выключна на мясцовай сыравіне. Існавала шэраг сукнавальняў, адна з якіх узнікла ў Вялікім Нежкаве ў 1759 годзе. Здавен часу сукнавальні былі ў Сярмяжанцы, Вугольшчыне. У залежнасці ад шмат якіх фактараў за год сукнавальні давалі прыбытку ў сярэднім па 30 – 80 рублёў.

У 1895 годзе сукнавальню пабудавалі сяляне вёскі Рудня, на якой за год выраблялася да 1000 аршынаў сукна (1 аршын – 0,71 м).

Дзейнічала некалькі дзягцярных заводаў, адзін з пер-

шых узнік у Ключыках у 1867 годзе. Ён даваў да 900 рублёў гадавога прыбытку. Дзягцярныя прадпрыемствы дзейнічалі таксама ў вёсках Рафава, гута, рубеж і шэрагу іншых. У Аксенькавічах быў наладжаны выраб шкіпінару. На заводзе працавала 7 рабочых. За год тут выраблялася да 4000 пудоў шкіпінару.

У 1897 годзе зьёмонцы Ш. Эдэль, М. Рабіновіч, Л. Фельдман заснавалі ў вёсцы фабрыку па вырабу драўляных калодак для абутку. Працавала на ёй 13 рабочых. Фабрыка мела паравы рухавік у 17

конскіх сіл. Праз сем гадоў з дня заснавання колькасць рабочых павялічылася да 23 чалавек, сярод якіх было 8 жанчын.

З 1880 года ў Бялынічах дзейнічала цагельня, пабудаваная на сродкі С. Мясеедава і здадзеная ім у арэнду местачкоўцу Гельману. Цагельнае прадпрыемства было і ў вёсцы Царковішча. Дзейнічала некалькі бровараў, піваварняў у мястэчку і некаторых вёсках. У краі было 18 млыноў, два прадпрыемствы для часаннай воўны.

Паводле М. Карпечанкі

Утварэнне Бялыніцкага раёна. Першы раённы з'езд дэпутатаў

17 ліпеня 1924 года на другой сесіі ЦВК БССР шостага склікання было прынята рашэнне аб стварэнні новых тэрытарыяльных адзінак – раёнаў. На карце рэспублікі з'явіўся Бялыніцкі раён у складзе Магілёўскай акругі.

З 7 па 9 снежня 1924 г. у Бялынічах праходзіў першы раённы з'езд Саветаў рабочых, сялянскіх і чырвонаармейскіх дэпутатаў. З'езд папярэднічалі выбары сельскіх Саветаў і камітэтаў сялянскай грамадскай узаемадапамогі, якія прайшлі ў 84 населеных пунктах. Асноўнай задачай на парадку дня з'езда было замацаванне раянавання і арганізацыя работы па ўздыме гас-

падаркі раёна.

У той час плошча раёна складала 1430 квадратных вёрст, дзе пражывала 48396 чалавек. Па нацыянальным складзе: 45377 беларусаў, 464 рускіх, 886 палякаў, 1646 яўрэяў і іншых. Яго тэрыторыя падзялялася на 17 сельсаветаў, у склад якіх уваходзілі 629 населеных пунктаў: Бялыніцкі, Галоўчынскі, Дручанскі, Замачульскі, Запольскі, Кулакоўскі, Ланькаўскі, Мала-Кудзінскі, Машчаніцкі, Нежкаўскі, Прыхабскі, Сіманаўскі, Угольшчанскі, Царковішчанскі, Шапалеўскі, Шылавіцкі і Эсьмонскі. Старшыней Бялыніцкага сельсавета быў Ігнат Шукальскі,

яго намеснікам – Рыгор Сінькевіч, сакратаром – Атрошкіна.

У справаздачным дакладзе на з'ездзе адзначалася, што раён не меў буйной і сярэдняй прамысловасці. Дзейнічалі толькі дробныя прадпрыемствы: 15 млыноў з 37 рабочымі, шавецкая майстэрня з 6 рабочымі, 2 саматужныя скуранныя заводы, самаружная ткацкая арцель, лесапілка, 9 смалакурань. Апрача таго, працавала шмат саматужнікаў – шаўцоў, кавалёў і іншых. Агульны гадавы абарот прамысловасці складаў 192280 рублёў.

Анатоль Марозаў

Хто такі Люцыян Гадлеўскі

Пэўную вядомасць Люцыян Гадлеўскі (- ? – 1876) набыў яшчэ ў 1840-я гады, калі жыў у Вільні і з'яўляўся актыўным удзельнікам тамашніх канспіратыўных гурткоў. За гэта быў высланы ў Кіеўскую губернію. У 1858 годзе закончыўся яго тэрмін пакарання і ўлады прызначылі яго настацелем касцёла ў Бялынічах.

Жывучы ў мястэчку, таленавіты прапаведнік, магілёўскі канонік ксёндз Люцыян Гадлеўскі групаваў вакол сябе вольналюбівых асоб з ліку жыхароў навакольных паселішчаў. Нярэдка ў госці да яго наведваліся і вядомыя людзі з Менску, Магілёва, Вільні, Віцебску. У лістападзе 1859 года, для прыкладу, у Бялынічы прыехаў актыўны ўдзельнік рэвалюцыйнага руху пісьменнік Арцём Вярыга – Дарэўскі, у знакамітым “Альбоме...” якога настацель касцёла пакінуў аўтограф: “Хай заўсёды з Вамі

будзе Бог”. У сваю чаргу А. Вярыга – Дарэўскі прысвяціў цудоўны гімн абразу Бялыніцкай Боскай Маці.

Пры касцёле пэўны час дзейнічала філасофская студыя. Люцыян Гадлеўскі адкрывае ў Бялынічах і прыкасцельную музычную школу, дзе бялыніцкіх дзетак знаёмілі з нотнай граматай, навучалі ігры на аргане.

Вялікую ролю адыграў ксёндз Гадлеўскі і летам 1859 года, калі ў Бялынічах надарыўся вялікі пажар, ад якога значна пацярпеў і касцёл. На заклік настацеля дапамагчы касцёлу адгукнуліся вядомыя майстры з самых розных куткоў Беларусі, ім жа быў арганізаваны і збор грашовых ахвяраванняў.

Сяброўскія адносіны Л. Гадлеўскага з вядомымі дзеячамі рэвалюцыйнага руху, недалёкае віленскае мінулае ксяндза, яго вольналюбівы характар надзвычай паспрыялі таму,

што настацель касцёла ў Бялынічах патрапляе пад пільнае вока царскіх улад. Пра Гадлеўскага згадвае ў сваіх данясеннях мясцовае начальства. Магілёўскі губернатар А. Беклямішчаў пасля задушэння паўстання 1863 года ўпамінае прозвішча Л. Гадлеўскага, якое прыгадваецца ў лісце ўладальніка маёнтка Высокае С. Венцлаловіча да бялыніцкай дваранкі Э. Гершард. І гэтага аказалася дастатковым, каб абодвух падвергнуць арышту. Памёр Люцыян Гадлеўскі ў 1876 годзе.

Хто з ураджэнцаў раёна прымаў удзел у парадзе Перамогі?

Удзел у парадзе Перамогі, які адбыўся 24 чэрвеня 1945 года, прымаў жыхар вёскі Сіпайлы Міхаіл Данілавіч Гольманаў.

Бялыніцкі кляштар кармелітаў

Існаваў у 1624 – 1832 у мястэчку Бялынічы. Заснаваны Львом Сапегам. Атрымаў фундушавыя вёскі Вугольшчына, Царковішча, Цяхцін (у 1667 г. меў 30 дымоў). Першыя драўляныя будынкі кляштара ў 1742 годзе згарэлі, мураваныя пабудовы ўзведзены ў 1742 – 1761 г. У 1763 г., калі ўласнікамі Бялыніч былі Агінскія, асвячоны касцёл Унебаўзяцця Маці Божай, прыёрам кляштара ў той час быў П. Пятроўскі. Пасля пажару 1859 года касцёл рэстаўраваны. Уяўляў сабой 3-нефаваю базіліку, сцены размаляваны альсэка сюжэтнымі кампазіцыямі, 9 алтароў аз-

доблены разьбой і лепкай (майстры: маляры Шульц і Судзінскі, тынкоўшчык Себасцьян, арганны майстар А. Мацэвіч, злотнік Сліжык, ліцейшчык Пігарэвіч). Будынак кляштара Т-падобны ў плане, 2 – 3 павярховы, унутры сцены таксама размаляваны. У сярэдзіне 17 ст. пры кляштары працавала друкарня. У касцёле знаходзіўся Бялыніцкі абраз Маці Божай. Тут пастаянна жыў папскі нунцый, адбываліся ўрачыстыя фэсты з працэсіямі; існаваў аркестр. У касцёл хадзілі вернікі праваслаўнага і каталіцкага веравызнанняў. Пасля закрыцця кляштара і спробы ў 1867 г.

зачыніць касцёл 11 красавіка 1876 года ён быў асвячоны ў праваслаўную царкву Раства Багародзіцы. У 1877 годзе ў Бялыніцкі кляштар кармелітаў пераведзены Тупічаўскі мужчынскі манастыр. Пасля 1930 года будынак касцёла прыстасаваны пад клуб, потым склад, у 1960-я г. знесены. Корпус кляштара ўзарваны ў 1970-я гады.

Аляксандр Ярашэвіч

Дзе ж цячэ летапісная Няміга?

Летапісная Няміга...Дзе яна, гэта славутая рэчка? Прынята лічыць, што летапісная Няміга працякае ў Мінску. Але пісьменнік і краязнаўца Мікола Целеш (нарадзіўся 25 ліпеня 1900 года ў вёсцы Заазер'е Бялыніцкага раёна. Загінуў на пачатку 70-х у Амерыцы), выказаў меркаванне, што Няміга знаходзіцца ў нашым раёне.

“Бялыніцкая даўніна” тэзісна пераказвае артыкул Міколы Целеша “Летапісная Неміза і ейнае месца на мапе”.

У 1067 годзе дружыны кіеўскіх князёў Яраславічаў напалі на парубежны горад Полацкага Гаспадарства Менск. У “Аповесці мінулых часоў” гэтая падзея апісваецца наступным чынам: “Ярославичи взяше Менеск и исекоше муже, а жены и дети вдаша на щиты, пойдоша к Немизе и Всеслав поиде противу. И совокупишася обои на Немизе месяца Марта в 3 день...И была сеча зла...”

Летапіс дакладна адзначае падзеі ў Менску, але аб далейшым, што адбывалася пасля ўзяцця і зруйнавання горада, абмяжоўваецца толькі зазначэннем “...пойдоша к Немизе...и совокупишася на Немизе”.

З часоў Карамзіна і Тацішчава робяцца розныя здагадкі аб месцазнаходжанні гэтай Нямізы.

Няміга – гэта рачулка, што працякае праз Менск і ўпадае ў Свіслач у старажытным цэнтры горада. Гаворачы “пойдоша к Немизе и Всеслав поиде противу”, летапісец меў на ўвазе нейкае аддаленае ад Менску месца, бо ў адваротным выпадку не трэба было пісаць “пойдоша к Немизе”, паколькі, заняўшы Менск, Яраславічы ўжо былі на Нямізе. Апроч таго, і ў “Аповесці мінулых часоў” і ў “Слове аб палку Ігаравым” наназваецца Няміза, а не Няміга. Розніцу ў вымаўленні назвы можна было б патлумачыць праз пра-

віла скланення ў беларускай мове. Але ж абодва гэтыя творы напісаны не па беларуску. Відавочна, летапісец меў на ўвазе іншую рэчку і перад усім – Нямізу. На гэты момант звярталі сваю ўвагу некаторыя гісторыкі і атаясамлівалі Нямізу з Нёманам.

Летапіс не падае звестак, адкуль прыйшоў на Нямізу Усяслаў. У “Слове...” толькі сказана: “...Скачи влком да Немизы з Дудаток”. Гісторык В. Тарасенка піша, што акадэмік А. Ясінскі, спасылаючыся на “Уваскрасенскі летапіс”, згадваў горад Нямізу, які некалі знаходзіўся непадалёк ад Оршы і Друцка.

Непадалёк ад Эсьмонаў захаваўся сляды нейкага старажытнага паселішча, якое знаходзіцца на прытоцы Друці. Прытока тая паказана і на картах – часам без назвы.

Працяг на ст. 4

Дзе ж цячэ летапісная Няміга?

Мясцовыя жыхары называюць яе Усяслаўкай, а найбольш старэйшыя і Нямізай. Цікава, што і вёска, якая размясцілася ва ўпадзіне, называецца Ушлава (Услава?). Узвышаннае месца на правым беразе, дзе да рэвалюцыі стаяў дом святара, называлася “Замкам”. Берагі гэтай рачулки вельмі балоцістыя, тут і сапраўды маглі “топнуць коні”. Ад рэдакцыі. Гэтыя звесткі

Мікола Целеш сабраў у 30-я гады, калі працаваў навуковым супрацоўнікам Інстытута мовазнаўства і літаратуры Беларускай Акадэміі Навук. Спробы расшукаць сапраўднае месца знакамітай бітвы не сціхаюць і па сёння. Колькі гадоў таму вядомы

пісьменнік Іван Чыгрынаў даводзіў, што былінная Няміга (Няміза) працякае на Чарнігаўшчыне.

Магчыма, гэтая гістарычная загадка ніколі і не разгадаецца. Але версія Міколы Целеша павінна падштурхнуць краязнаўцаў да пошуку ісціны, абудзіць нашу гістарычную памяць.

Гісторыя раёна. Студзень

- 1907 (з 24 студзеня да 19 верасня). Настаяцелем Бялыніцкага Раства Багародзіцкага манастыра прызначаецца Мелхісідэк, у будучым – мітрапаліт Беларускі.
- 1910, 19 студзеня. Зварот 30 сялян вёскі Рагач у земскі камітэт аб адкрыцці замест існуючай царкоўна – прыходскай школы земскага народнага вучылішча.
- 1917, 24 студзеня. Прыгавор сялян Бялыніцкай воласці аб выдзяленні са сродкаў пазыка – ашчаднай касы 300 рублёў на ўсталяванне ў мястэчку пастаяннага вучылішча.
- 1918, 14 студзеня. У вёсцы Трылесін нарадзіўся Герой Савецкага Саюза І. Свідзінскі.
- 1919 (уноч з 1 на 2 студзеня). Маніфест аб утварэнні БССР.
- 1919, 3 студзеня. Трэці Нежкаўскі валасны з'езд Саветаў, які нацыяналізаваў млыны воласці, утварыў ссыпны пункт хлебнарыхтовак.
- 1922, 29 студзеня. Бялыніцкая валасная камуністычная ячэйка прымае рашэнне аб арганізацыі кантролю за продажам хлеба.
- 1923, 30 студзеня. Царкавішчанская валасная канферэнцыя сялян вітае рашэнне Усерасійскага з'езда саветаў аб утварэнні СССР.
- 1924, 27 студзеня. Канферэнцыя сялян, сялянскіх прафсаюзных арганізацый Бялыніцкай воласці.
- 1924, 28 студзеня. Створана бялыніцкае сельскае крэдытнае таварыства.
- 1929, 10 студзеня. Утвараецца Аляксандраўскі нацыянальны польскі сельсавет.
- 1931, 7 студзеня. У манастырскім памяшканні аткрываецца кінатэатр.
- 1931, 26 студзеня. Выхад першага нумара райгазеты “Чырвоны калектывіст”.
- 1944 (студзень). Акупацыйныя ўлады арганізуюць у Бялынічах два лагеры для адпраўкі рабочай сілы ў Германію.
- 1955, 14 студзеня. Удзельнікамі УСГВ работнікаў лясной гаспадаркі сталі К.Ф. Старавойтава, В. М. Коршунава, А. А. Лапо, А. С. Казлоўскі.

Хто з жыхароў раёна ўдастоены звання Героя Савецкага Саюза?

Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР ад 29 кастрычніка 1943 года за разведку перапраў праз Днепр і атрыманне каштоўных разведданных яго быў удастоены бялынічанін Іосіф Вікенцьевіч Свідзінскі.

Гэта званне ў баях на бялыніцкай зямлі было прысвоена артылерысту Б. Хігрыну, партызану Л. Лорчанку, камандзіру 121 партызанскага палка А. Касаеву, камандзіру роты 42 Смаленскай стралковай дывізіі С. Церашкевічу.

Калі ў раёне быў створаны першы калгас

Першым у раёне быў створаны калгас “Новая Сакалоўка” (Галоўчынскі сельсавет) у 1922 годзе. Аб'ядноўваў ён 8 сем'яў (43 душы), меў 80 дзесяцін зямлі, 8 коней, столькі ж кароў. Праўленне калгаса ўзначальваў Васіль Гамзуноў.

